

VOJENSKÉ PŘÍPRAVY

Srbska a Černé Hory k válce v roce 1914

Osmdesát let od vzniku první světové války (1914-1994) dovoluje zhodnotit tuto světodějnou událost z hlediska jejích příčin, průběhu i následků, které se bezprostředně dotýkají i problémů dnešních. (Naše nové postavení v Evropě, vztah k německy mluvícím zemím, otázky českého národního charakteru a možnosti zapojení do evropské pospolitosti ap.).

Ukazuje se, že k tomuto dějinnému tématu první světové války nelze přistupovat nacionalisticky (oslava vítězství národů spojenců a jejích sympatizantů, to jest Srbů, Čechů, Slováků i Slovanů), na úkor velmocí centrálních (Němců, Rakušanů, Maďarů, Turků), ale že její důsledky a další vývoj zasahují mnohem hlouběji do polohy mentální a politicko-geografické. Jakékoli zjednodušení a zploštění této historické události a její interpretace se vymstílo v minulosti a je problematické i dnes.

První světová válka ve svých důsledcích předznamenala vznik samostatného státu Čechů a Slováků. Vystoupení čs. legií znamenalo vzmach národního entuziasmu, povzbudilo sebevědomí dříve utlačovaného malého národa a podmínilo postavení české národní kultury v Evropě.

Od tohoto čísla Vám chceme nabídnout určité pohledy do minulosti a také naznačit rozhodující souvislosti, které mnohdy ovlivňovaly příčiny, průběh i charakter války. Předkládaná, zatím nepublikovaná studie o této válce leccos napoví nejen o tehdejších vojenském umění a strategii.

Redakce

Začátkem 20. století byl Balkánský poloostrov předmětem různých mocenských zájmů. Rakousko-Uhersko zde tradičně usilovalo o politickou i hospodářskou hegemonii a uhasňající turecký vliv hodlalo využít i Německo v prosazování své expanze přes Balkán a Turecko na Blízký východ. Také carské Rusko, považující se za osvoboditele a ochránce balkánských Slovanů, hodlalo být oprávněným činitelem při rozhodování o osudech této části Evropy. Vzniklé zde malé státy, jimiž byly Bulharsko, Černá Hora, Rumunsko, Řecko a Srbsko, které se v průběhu 19. století vymanily z turecké nadvlády, byly ekonomicky značně za evropským průměrem a své nezávislé postavení se snažily upevnit pomocí jiných velmocí. Turecký vliv byl tak v podstatě nahrazován vlivy jinými (v Bulharsku, Rumunsku a Řecku se na příklad stali panovníky příslušníci německých knížecích a královských rodů),

kteře ve svých důsledcích působily i na vzájemné vztahy těchto států, vyúsťující někdy ve vzájemné vojenské konfrontace.

V roce 1903 došlo v Srbsku ke státnímu převratu. Skupina nacionálně smýšlejících důstojníků zavraždila krále Alexandra II. Obrenoviče i jeho manželku Dragu, protože se Obrenovičové v předcházejících letech svou politickou orientací stali velmi závislími na Rakousko-Uhersku. Na srbský královský trůn byl Petrem I. povolán rod Karadjorděvičů. Z bývalého srbského vazala se tím postupně stával zarpulitý odpůrce rakousko-uherských aspirací na Balkáně s ruskou a francouzskou orientací a ve vládě země byly uplatňovány moderní demokratické prvky.

V roce 1908 ještě jednou a naposled dosáhla rakousko-uherská diplomacie balkánského úspěchu anexí Bosny a Hercegoviny. Tyto země, tehdy součást turecké říše, byly berlínským kongresem v roce 1878 přičleny správě Rakousko-Uherska, které si je nyní přivlastnilo. Pro Srbsko to bylo nepřijatelné, hrozil i evropský válečný konflikt, ale vše bylo zažehnáno ústupem Anglie, Francie a Ruska. Nicméně však od té doby se stalo vojenské střetnutí Dohody (Anglie, Francie a Rusko) a Trojspolku (Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie) nevyhnutelným a prakticky jen otázkou krátkého času.

V říjnu 1912 využilo Bulharsko, Černá Hora, Řecko a Srbsko italsko-turecké války (1911-1912) k vyřešení svých problémů s Tureckem. Jejich vojenské akce byly úspěšné. Již po dvou týdnech pronikla vojska spojených balkánských států k Cařihradu a obsadila veškerá území od Jadranu až po Egejské moře. Turecku nezbylo nic jiného, než požádat evropské velmoci o zprostředkování míru. Bulharsko, předpokládající v této vítězné válce větší územní zisky, bylo mírovým jednáním nespokojeno s výhradami vůči Řecku a Srbsku. Jisto si vídeňskou pomocí a rumunskou neutralitou, zahájilo koncem června 1913 vojenské akce proti Řecku a Srbsku. Ve prospěch Bulharů zasáhlo omezeně Turecko, ale proti nim nečekaně i Rumunsko. Výsledek války byl rozhodnut v několika týdnech buhareštským mírem (10. srpna 1913) pro Bulharsko pochopitelně nepříznivým.

Svémi vítězstvími v balkánských válkách, především získáním větší části Makedonie, se Srbsko teritoriálně téměř dvojnásobně zvětšilo - z původních 48 000 km² na 90 000 km² se 4,8 milionu obyvatel. Nedosáhlo však přístupu k jadranskému pobřeží, protože vídeňská vláda při mírovém jednání v Bukurešti zde prosadila nezávislé albánské knížectví. Vznikem Albánie byly i územní zisky Černé Hory nepatrné, dosahovaly 14 100 km² s počtem necelého půl milionu obyvatel.

I přes předchozí vojenské úspěchy bylo ekonomicky málo vyvinuté Srbsko značně vyčerpano. Bylo proto jen logické, když snahy bělehradské vlády, i přes krajně napjatý vztah k Vídni, směřovaly především k mírové konsolidaci své země a také k tomu, aby Rakousko-Uhersku nebyla vytvářena příčina k vojenské konfrontaci.

Neblahé důsledky z balkánských válek byly však v jiném směru přece jen zúročeny dosažením značné úrovně připravenosti velitelského sboru i armády jak v Srbsku, tak i v Černé Hoře. Tyto ozbrojené síly byly na Balkáně hodnoceny jako nejkvalitnější. I při těchto kladech bylo nutné při možném nastávajícím střetnutí se s Rakousko-Uherskem brát v úvahu převažující početnost a materiálně-technickou úroveň jeho vojsk, stejně jako všeobecně vyšší ekonomické možnosti této značně průmyslově vyspělejší středoevropské velmoci.

Armády balkánských zemí, tedy i Srbska a Černé Hory, disponovaly nesporně vojáky morálně i fyzicky zdatnými, schopnými odolávat i vysokému bojovému strádání. Nevysoká agrární základna s absencí potřebného vlastního průmyslu se však nutně musela odrážet na stupni všestranného zabezpečení činnosti vojsk. V organizačním složení srbských útvarů a svazků byly počty kulometů a děl značně nižší, než v armádách evropských velmocí. Nižší úroveň dosahovaly i téměř všechny druhy používané výzbroje, odkázané většinou na nákup v zahraničí, což představovalo značné nároky ve skromném finančním rozpočtu země. Černohorská armáda byla na tomto ještě hůře. V tomto směru byly bez pochyb největší problémy, před kterými Srbsko a Černá Hora stály před nadcházející válkou s Rakousko-Uherskem.

V této situaci, začátkem roku 1914, vznikal srbský nástupní plán. Nebyl, pocho-pitelně, ihned motivován možnou vojenskou konfrontací Dohody s Trojspolkem, ale spíše jako reakce na stále se zostřující vztahy s Rakousko-Uherskem. Rozhodně se však počítalo s ruskou pomocí, která měla ve prospěch Srbska eliminovat vídeňskou hrozbu ať již diplomatickou cestou či vojensky. Kromě rakousko-uherského problému, vytypovanému jako prvořadý, nespouštěl srbský generální štáb ze zřetele i možné vystoupení Bulharska, sice rovněž vyčerpaného, ale neuspokojeného výsledky nedávných balkánských válek. Na druhé straně se jevilo jisté spojení s Černou Horou a neutralita sousední Albánie, Rumunska a Řecka.

Nástupní plán byl zpracován srbským generálním štábem, v jehož čele působil vojvoda (maršál) Radomir Putnik (1847-1917). Lze jej označit za srbskou významnou vojenskou osobnost v počátcích 20. století. Jako velitel vynikl ve válkách s Turky (1876-1878) a Bulharskem (1885). V letech 1896 až 1903 byl jako generál penzionován pro svůj nesouhlas s prorakouskou politikou vlády. Po nástupu Karadjorděvičů na srbský trůn (1903) byl opět reaktivován a kromě krátkého období ve funkci ministra války, stál dlouhodobě v čele generálního štábu. Za úspěchy srbských vojsk v balkánských válkách byl povýšen na vojvodu. I přes svůj poměrně vysoký věk a nepříznivý zdravotní stav se vyznačoval mimořádnými schopnostmi operačního myšlení a pružné velitelské reakce ve spleťtých situacích. Vyhlášení války Srbsku (28. 7. 1914) zastihlo Putnika při odjezdu z rakouských lázní, kde se léčil. Byl krátce internován, ale na zásah císaře Františka Josefa I. propuštěn. Rakousko-uherský náčelník generálního štábu generál von Conrad toto rytířské gesto starého mocnáře později označil jako politováníhodnou skutečnost, která znemožnila zajištění nejvyššího vojenského činitele nepřátelského státu již při zahájení války. Nelze se tomu divit, protože právě Putnik pak způsobil Conradovi mnoho nepřijemností, když v průběhu prvních válečných měsíců v roce 1914 dokázal uštvout armádám podunajské monarchie dvě zdrcující porážky. Po velkém ústupu srbské armády v roce 1915 byl Putnik odeslán na léčení do Francie, kde pak v roce 1917 zemřel.

Srbský nástupní plán vycházel z následujících zásad:

- Úder rakousko-uherských vojsk se předpokládá na směr Bělehrad, Kragujevac; s pomocnými či poutacími údery lze počítat z prostoru Šabac a od řeky Driny ve směr na Valjevo.

- Hlavní uskupení srbských vojsk je proto nutné orientovat na předpokládaný hlavní úder nepřítele, v severní části země do prostoru jižně Bělehradu se zabezpečením obou jeho křídel. Státní hranici s Bulharskem přikrýt zatím jen počtem omezenými domobranecými částmi.
- Ze stávajících a mobilizovaných svazků vytvořit tři polní vševojskové armády, z nichž pravokřídelní (1.A) a středová (2.A) budou plnit hlavní úkol, levokřídelní (3.A) pak znemožňovat proniknutí nepřítele od Šabce a řeky Driny.
- Polní armády vytvoří částí svých sil při státní hranici s Rakousko-Uherskem na nejdůležitějších směrech předsunuté pásmo odporu. Hlavní síly však soustředí v hloubce, což jim umožní nejen zaujmout hlavní pásmo obrany, ale i jakýkoliv manévr k provedení protiúderů, či k přechodu do útočné činnosti.
- Pojetí plánu nechápat defenzivně i přes předpokládanou převahu nepřítele v silách a prostředcích. Lze mu ponechat možnost zahájení útočných akcí překročením pohraničních vodních toků (Dunaj, dolní Sáva, Drina) s narušováním jeho počáteční činnosti předsunutými prvky. Takto oslabeného nepřítele v době, kdy jeho hlavní síly ještě nebudou v plném počtu zasazeny na srbském území, napadnout hlavním uskupením srbských vojsk a přejít do útočné činnosti.

Z tohoto zámyslu pak vyplynuly úkoly vytvořených polních armád:

1.A (gen. Petar Bojović) se čtyřmi pěšími a jednou jezdeckou divizí působí v pásmu činnosti Golubac, Sviljanac, Grodska, Topola; VS: Rača:

- * předsunutou Dunajskou divizí II. výzvy (braničevská skupina) v síle 20 pěších praporů, 9 dělostřeleckých baterií a 4 jezdeckých eskadron (včetně 1 letounu) přikrýt státní hranici mezi Golubcem a ústím Moravy.
- * předsunutá jezdecká divize, zesílená 15. pěším plukem (celkem 16 jezdeckých eskadron, 3 pěší prapory a 3 dělostřelecké baterie), přikryje státní hranici mezi ústím Moravy a Grodskami.
- * hlavní síly, soustředěné v hloubce: Timocká divize I. výzvy, Timocká divize II. výzvy a Moravská divize II. výzvy.
- * přední okraj hlavního pásma obrany na čáře Sviljanac, Topola.

2.A (gen. Stepa Stepanović) v síle čtyř pěších divizí a jezdecké brigády zaujmout pásmo mimo Grodska, mimo Topola, dolní tok Kolubary mezi Obrenovcem a Lazarevcem; VS: Arandjelovac:

- * Dunajská divize I. výzvy s jezdeckou brigádou, 3 dělostřeleckými bateriemi, 2 světlometnými oddíly a 1 letounem přikrýt státní hranici mezi Grodskami a Obrenovcem s důrazem na Bělehrad.
- * hlavní síly rozmístěné v hloubce: Moravská divize I. výzvy, Šumadijská divize I. výzvy a Kombinovaná divize.
- * přední okraj hlavního pásma obrany mezi Arandjelovcem a Lazarevcem.

3.A (*gen. Pavel Jurišič-Šturm*) se dvěma pěšími divizemi a dvěma pěšími pluky rozvinout se v pásmu mimo Obrenovac, mimo Lazarevac, Ljubovija, jižně Valjevo; VS: Valjevo:

- * obrenovackou skupinou (6 pěších praporů a 2 dělostřelecké baterie) přikrytí státní hranici od ústí Kolubary po Ušce.
- * z Drinské divize II. výzvy vytvořit:
 - šabskou skupinu (5 pěších praporů s dělostřeleckou baterií) k přikrytí státní hranice mezi Ušcemi a ústím Driny do Sávy;
 - loznickou skupinu (9 pěších praporů a 2 dělostřelecké baterie) k zabezpečení státní hranice od ústí Driny do Sávy až po dolní tok řeky Vukodraž;
 - ljubovijskou skupinu (2 pěší prapory s dělostřeleckou baterií) k přikrytí státní hranice na směr Ljubovija, Valjevo.
- * Drinská divize I. výzvy v hlavních silách soustředěna v prostoru severovýchodně Valjevo.
- * přední okraj hlavního pásma obrany na středním toku Kolubary s důrazem na Valjevo.

K přikrytí státní hranice vyčlenit další síly, působící mimo pásmo činnosti polních armád:

- * Milanovická skupina (3 pěší prapory s dělostřeleckou baterií) s působností mezi státní hranicí s Rumunskem a východně pravého rozhraní 1.A.
- * Šumadijská divize II. výzvy, orientovaná od levého rozhraní 3.A až po státní hranici s Černou Horou, vytvářející:
 - skupinu na Debelom Brdu (pěší prapor), přehražující směr Rogačica, Valjevo;
 - užickou skupinu (hlavní síly divize), působící na směr Višegrad, Užica;
 - limskou skupinu (5 pěších praporů s dělostřeleckou baterií), zabezpečující levé křídlo srbské armády a styk s černohorskými vojenskými silami.

Vrchním velitelem srbské armády byl jmenován korunní princ Alexander (král Petar I. pro své stáří a nepříznivý zdravotní stav se této funkce vzdal), náčelníkem štábu vrchního velení s vysokou velitelskou pravomocí se stal vojvoda Radomir Putnik. VS vrchního velení bylo umístěno v Kragujevci, asi 90 km jihovýchodně Bělehradu, v hloubce předpokládaného hlavního pásma obrany.

Mírové srbské vojenské síly sestávaly krátce před první světovou válkou asi z 52 000 mužů. Mobilizací v první polovině července 1914 bylo vytvořeno jedenáct pěších divizí I. a II. výzvy, jedna jezdecká divize, jedna jezdecká brigáda a 21 samostatných praporů III. výzvy o celkovém počtu asi 250 000 mužů. Téměř polovina pěších praporů III. výzvy byla použita v hlavních silách, z větší části však plnily jiné úkoly, především k zabezpečení státní hranice s Bulharskem.

Z vžitého způsobu teritoriálního doplňování srbských vojsk nebyly jednotlivé svazky číslovány, ale pojmenovány názvem oblasti, kde vznikaly (například Šumadijská divize). Rozsah mobilizačního doplňování a vytváření nových divizí se rovněž odrážel v jejich názvu na základě postupných „výzev“, které byly v pořadí I. až III. (například Moravská divize II. výzvy). Teritoriální doplňování srbské armády

při jsoucím nedostatku vhodných komunikačních spojů a přepravních prostředků mělo jistě své přednosti. Jako téměř odstrašující příklad je možno uvést průběh mobilizace čs. armády v září 1938, kdy četní povolanci z Čech a Moravy nastupovali ke svým útvarům na Slovensko, právě tak jako slovenští do českých zemí.

Malý stát Černá Hora, zprvu knížectví, od roku 1905 království v čele s Nikolou I., spojoval v 19. století často své osudy se Srbskem, v prvních letech 20. století však toto vzájemné spojení dosáhlo vysokého stupně. Kromě sousedství, příbuznosti řeči a přibližně stejných ekonomických podmínek zde existovali i společní nepřátelé, jimiž bylo Rakousko-Uhersko a Turecko. Černohorská vojska, jak již bylo řečeno, se společně se Srbskem a jinými spojenci zúčastnila vítězných balkánských válek, i když z nich bylo vytěženo jen nepatrných územních zisků. Mírové vojenské síly Černé Hory byly spíše symbolické (asi 3 000 mužů), ale tím více byla ceněna morální a vojenská kvalita její armády, která po mobilizaci mohla dosáhnout počtu téměř 40 000 mužů s pozdějším, asi třetinovým nárůstem. Výzbroj a materiální zabezpečení vojsk však bylo ještě nižší úrovně, než tomu bylo v Srbsku a Bulharsku.

Černohorské armádní velení mělo sice v roce 1914 připravený mobilizační plán, ale o operačním použití vojsk bylo rozhodnuto teprve na základě součinnosti dohovorů se srbským generálním štábem krátce před vypuknutím první světové války. Svými omezenými vojenskými silami nemohla Černá Hora sehrávat na společném válečném úlohu, než poutat část rakousko-uherských vojsk, přičemž vítězství či porážka Srbska nutně musela předurčovat další politické osudy malého černohorského království.

Na základě vzájemných ujednání se Srbskem se měly černohorské hlavní síly soustředit v severozápadní části své země. Jejich úkolem bylo přikrývat státní hranici s podunajskou monarchií a být připraveny zahájit útočné akce na směr Plevlje, Sarajevo v součinnosti se srbskou užickou skupinou, jejíž úder měl směřovat přes Višegrad k Sarajevu. Zbývajících černohorských vojsk mělo být použito ke krytí Kotorské zátoky, tehdy důležitého rakousko-uherského válečného přístavu, přilehlé Cetynje, hlavního města Černé Hory a k dalším teritoriálním úkolům. Prakticky se to pak začátkem července 1914 projevilo ve vytvoření tří vojenských uskupení:

- „Sanžacká skupina“ (6 000 mužů), operující v prostoru Plevlje;
- „Ercegovacká skupina“ (15 000 mužů), působící mezi Goranskem a Grahovem;
- „Lovčenská skupina“ (8 000 mužů), kryjící Kotorskou zátoku a hlavní město Cetynje (bývalý Titograd, dnes Podgorica).

Se zahájením války s Rakousko-Uherskem si obě vrchní velitelství, srbské i černohorské, vzájemně vyměnily styčné skupiny k zabezpečení koordinace bojové činnosti. Černohorskému vrchnímu velení kromě toho byla k dispozici skupina čtyř zkušených vyšších srbských důstojníků jako odborná pomoc.

Pro nastávající válku s Rakouskem-Uherskem nebyla srbská strategická koncepce rozhodně jen obranná, stejně tak jako její předpokládaná aktivnost nebyla pouze vyslovovaným přáním. Potvrdil to průběh operací na balkánské frontě

v druhé polovině roku 1914. Když 12. srpna 1914 zahájila císařská vojska své útočné akce proti Srbsku, byl vojvoda Putnik přesvědčen o tom, že rakouský úder od řeky Driny a od Šabce je pouze klamným manévrem. Když pak nedošlo k následujícím akcím na Dunaji u Bělehradu, nevěděl, že to bylo způsobeno odchodem hlavních sil 2. A nepřítel na ruskou frontu. Pak se ale Putnik projevil ve své operační výši. Přemanévroval úsilí své 1. a 2. A na ohrožený severozápad, což mu umožnilo soustředění většiny divizí obou těchto armád v hloubce. Postupným zasazováním divizí byl hlavní úder nepřítel od Driny nejen zastaven, ale jeho vojska byla 19. srpna 1914 donucena zahájit všeobecný ústup, když se rakousko-uherskému veliteli balkánského bojiště, generálovi Potiorekovi, nedostávalo potřebných záloh k eliminování vzniklé situace. K 24. srpnu 1914 obnovila srbská vojska opět své postavení na severozápadní hranici své země. Celá tato úspěšná operace je v srbské vojenské historii nazývána bitvou na cerské planině či na Ceru. Přibližně ve stejné době byl nařízen i ústup císařských vojsk, proniknuvších na území Černé Hory.

Srbskému vrchnímu velení neunikly Potiorekovy přípravy k nové ofenzivě proti Srbsku. Již začátkem září 1914 provedlo několik srbských divizí násilný přechod Dunaje a dolního toku Sávy mezi Bělehradem a Mitrovicí. Akce se zdařila a Srbové pronikli 20-30 km na území podunajské monarchie. Potiorek měl sice s tímto srbským překvapivým úderem určité problémy, ale v podstatě reagoval účinným způsobem, když 13. září přešel svými hlavními silami do útočné operace opět na řece Drině ve směru na Valjevo. Tím donutil k ústupu srbské divize, proniknuvší severně Dunaje a dolní Sávy - Putnik je potřeboval k zastavení Potiorekova úderu od Driny.

Hlavní rakousko-uherské úderné uskupení již od svého vyražení nedosahovalo předpokládaného útočného tempa, ale posléze se mu přece projevila možnost proniknout do nitra srbského území. Putnik však připravil Potiorekovi opět nové překvapení. Již 14. září 1914 přešly do útoku srbské a černohorské síly v hodnotě asi čtyř pěších divizí na směrech Višegrad, Sarajevo (Srbové) a Plevlje, Sarajevo (Černohorci). Generál Potiorek byl donucen na tento úsek fronty odeslat značnou část svých vojsk a tím jeho hlavní uskupení, pronikající od řeky Driny na Valjevo, ztratilo důraz ve svém postupu.

Srbsko-černohorská útočná akce ve směru na Sarajevo, stejně tak jako předchozí srbský úder severně Dunaje a dolní Sávy, neměly žádný rozsáhlý operační cíl - v dané situaci však svoji úlohu rozhodně sehrály. Šlo především o to, aby generál Potiorek byl stále něčím odváděn od svého plánovaného úsilí proniknout od řeky Driny ve směru na Valjevo a aby i jeho protivníci i při této skutečnosti si mohli uchovávat nadále potřebnou iniciativu. Srbské a černohorské spojené síly sice pronikly k přístupům na Sarajevo, ale již 22. října 1914 byly donuceny ustoupit zpět do svých východních prostorů, tak jak to daná situace vyžadovala. Tato akce umožnila zastavit postup rakousko-uherských vojsk od řeky Driny a do konce října 1914 stabilizovat frontu ještě v příhraničním pásmu.

Teprve začátkem listopadu 1914 se rozhodl generál Potiorek pokračovat ve své ofenzivě. Pro houževnatý srbský odpor a nepříznivé zimní počasí nebyl jeho postup rychlý. Koncem roku 1914 přece jen ovládl celé srbské severozápadní území po

(k 12. srpnu 1914)

RAKOUSKO-UHERSKO

SRBSKO

LEGENDA:

- Drin. I. - Drinska divize I. výzvy
- Dun. I. - Dunajská divize I. - II. výzvy
- Mor. I. - II. - Moravská divize I. - II. výzvy
- Šum. I. - Šumadijská divize I. výzvy
- Tim. I. - II. - Timočka divize I. - II. výzvy
- Komb. div. - Kombinovaná divize
- jezd. div. - jezdecká divize

RAKOUSKO-UHERSKO

SRBSKO

ČERNÁ HORA

ALBÁNIE

KOTOR

CETYNJE

Jadranské more

řeku Kolubaru, včetně Bělehradu. Bylo to však jeho poslední vítězství tohoto druhého polního tažení.

Situace na srbské straně byla v té době velmi kritická. Divize byly po předchozích bojích značně vyčerpané, měly citelné zráty a trpěly nedostatkem zbraní a munice, protože slíbená francouzská materiální pomoc přes Řecko se opožďovala. Vojvoda Putnik však vystihl slabinu nepřítele na jeho pravém křídle a nečekaně 4. prosince 1914 zde soustředěnými silami udeřil. Rakušané začali houfně ustupovat k severu a Putnik v této situaci přesunul několik divizí k Bělehradu a přikazil tím Potiorekovi zámysl přejít zde k rozhodující útočné činnosti. V průběhu druhé poloviny prosince 1914 vyklidila již podruhé císařská vojska srbské území. Generál Potiorek byl penzionován a rakousko-uherské vrchní velení došlo k nemilému závěru, že bez pomoci svých spojenců nemůže na balkánské frontě dosáhnout potřebného úspěchu. Podařilo se mu to až v konci roku 1915 s německou a bulharskou účastí. Nepočtená srbská vojska byla mnohonásobně silnějším nepřítelem donucena vyklidit území své země a za velkých ztrát ustoupit do Albánie, odkud pak byla převezena francouzskými a italskými plavidly do Řecka. V polovině ledna 1916 došlo také ke kapitulaci Černé Hory, která po porážce Srbska ztratila jakoukoli možnost odporu proti neúměrně silnějšímu nepříteli. Ústřední mocnosti sice tím ovládly, kromě Řecka, celý balkánský poloostrov, ale k žádoucímu zvratu v průběhu války jim to nepomohlo. Rozhodující bojová činnost probíhala v té době na hlavních válčistiích a těmi byly východní a především západní fronta.

Pohlžíme-li dnes na srbský nástupní plán a jeho uskutečňování v srpnu 1914 na bojišti, neubráníme se dojmu o jeho odborné promyšlenosti, s jakou byl koncipován **v podmínkách možností malé země, usilující maximálně vojensky obstát ve válce s početnějším, technicky a materiálně zdatnějším protivníkem, jímž středoevropská velmoc Rakousko-Uhersko rozhodně byla.**

Bylo by dosti pošetilé tvrdit o vojvodovi Putnikovi, že i on náležel k těm, kteří nesprávně ohodnotili charakter příští možné války tím, když předpokládali její krátkodobost. Při stávajících ekonomických problémech asi pětimilionového Srbska mohl sotva kalkulovat s několikaletou úspěšnou válkou. Za daných optimálních podmínek se dalo úspěšným manévrováním nějaký čas odolávat početnějšímu nepříteli, ale také za předpokladu úspěchu armád Dohody na hlavních evropských bojištích. Při značné izolaci balkánského válčistiě nebylo však také možné čekat na výsledky této spojenecké pomoci příliš dlouho.

Účelnou se jevila vytvořená operační sestava srbských vojsk v zaujatém východním prostoru. Asi jedna třetina sil příkrývala na důležitých směrech rakousko-uherskou státní hranici, zatímco hlavní uskupení v počtu sedmi pěších divizí bylo z hloubky schopno jakéhokoliv potřebného aktivního manévru, včetně toho, aby v nepříznivé situaci zaujalo hlavní pásmo obrany. A Putnik z této možnosti v srpnu 1914 vytěžil maximum, když v rozhodující době přeskupil volné hlavní síly 1. a 2.A na ohrožený severozápadní směr, aby tak způsobil císařským vojskům nečekanou porážku. Není bez zajímavosti, že **obdobný systém obrany naší republiky byl uskutečněn v září 1938.** V rámci působnosti tehdy vzniklých polních armád byla vytvářena tak zvaná hraniční pásma v síle také asi třetiny všech sil, když v hloubce soustředěné početnější divize byly schopné manévru k provedení protiúderů, či k přechodu do obrany na potřebných směrech. V srbské a ani v naší obraně nebyl

zanedbáván žádoucí prvek aktivity - v srbských podmínkách však byl realizován úspěšně na bojišti.

Zůstává skutečností, že srbský generální štáb neměl reálnou představu o směru hlavního úderu nepřítel, když jej předpokládal ze severu od Bělehradu. Potvrzuje to zvolená sestava srbských vojsk v srpnu 1914. Nevylučovaly se sice pomocné nepřátelské údery od severozápadu, z dolního toku Sávy a od Driny, ale hlavní rakousko-uherské síly (5.A) vyrazily 12. srpna 1914 od řeky Driny, zatímco na Dunaji se vůbec nebojovalo. Generál Potiorek nemohl plánovaný pomocný úder přes Bělehrad na jih uskutečnit, když mu většina divizí k tomu předurčené 2.A byla přesunuta na haličské bojiště proti Rusům. Tyto skutečnosti však v té době vojvoda Putnik neznal. Pokud se však mýlil v předpokládaném směru hlavního úsilí nepřítel, pomohla mu tento nedostatek eliminovat vhodně volená sestava hlavních sil své 1. a 2.A soustředěných v hloubce, což mu umožnilo provést včas jejich přesunutí na ohrožený směr.

Srbskému nástupnímu plánu je možné vytknout i to, že nepočítal s vytvořením strategické zálohy vrchního velení. Tento nedostatek se vyskytoval v plánech všech evropských velmocí kromě Francie. Představa o uskutečnění prvních rozhodujících pohraničních bitev vedla spíše k posilování prvosledových armád, než k pocitu nutnosti vytvářet nějaké zálohy vrchního velitelství. Tyto zálohy však chyběly Potiorekovi v bitvě na Ceru, Němcům to zapříčinilo v září 1914 osudovou porážku na Marň, kde jeden či dva armádní sbory ze zálohy mohly zcela zvrátit průběh narůstajícího střetnutí. Vojvoda Putnik se svými jedenácti divizemi řešil daný problém svým způsobem. Jednak zasazované divize svých podřízených armád přímo úkoloval, dále pak v průběhu bitvy na Ceru si dvě z nich vyčlenil do své zálohy. Ovlivňovat takto činnost divizí působících v rámci vševojskových armád není jistě tím nejvhodnějším projevem systému velení vrchního velitele. Dosažený úspěch v závěru celé operace však mluví v Putnikův prospěch bez ohledu na existující zásady anebo také, že i výjimky mohou pravidla potvrzovat.

Dvoutýdenní srbská mobilizace by se mohla zdát časově dlouhou. V té době se však, kromě Německa, potýkaly s touto skutečností více či méně všechny evropské armády. Srbskému generálnímu štábu to nepůsobilo zvláštních problémů, jestliže rakousko-uherská vojska na tom nebyla mobilizačně lépe. Když 12. srpna 1914 zahájil generál Potiorek své útočné akce na balkánské frontě, dosáhly již srbské i černoohorské síly bojové pohotovosti v předurčených prostorech. Je dokonce znám Putnikův rozkaz veliteli 2.A (gen. Stepanovič) z 9. srpna 1914 k provedení omezeného předstihujícího úderu na dolním toku řeky Sávy. V důsledku dalšího vývoje situace však nebyl realizován.

Uskutečnění společného vojenského velení v podmínkách koalice je nutností, o které již dnes nepochybujeme. V roce 1914 však tomu tak ještě nebylo. Jednotlivé velmoci, působící tehdy společně vojensky, až příliš důrazně prosazovaly své politické zájmy, než aby souhlasily s podřízením svých ozbrojených sil bytí úspěšnému vrchnímu veliteli některé z nich. Na straně Dohody tím docházelo k svízelné koordinaci společného vojenského úsilí. Teprve pod tlakem řady neúspěchů na frontě bylo společné vrchní velení prosazeno, ale značně pozdě - až na jaře 1918, půl roku před ukončením války. V rámci ústředních mocností, bývalého Trojspolku, doznával tento problém jiných skutečností. Předně již v předvá-

lečných letech došlo mezi berlínským a vídeňským generálním štábem k součinnosti při rozpracování nástupních plánů. Jestliže pak v průběhu první světové války nedošlo k vytvoření společného vrchního velení, pak jen z těch důvodů, kdy se Německo prosadilo politicky i vojensky v takové míře, že požadavky jeho hlavního stanu se postupně stávaly zcela závaznými pro vládní i vojenské představitelů ostatních spojeneckých států.

Společné srbsko-černohorské vojenské vrchní velení nebylo rovněž uskutečněno. V období akutního nebezpečí vzniku války s Rakousko-Uherskem však přece jen došlo k vzájemné součinnosti v předpokládaných bojových akcích, kdy Černá Hora se nezištně podřídila plánům zkušenějšího srbského generálního štábu. Se zahájením války byly na základě předcházejících úmluv vzájemně vyměněny vojenské styčné skupiny s vytvořením stálého spojení mezi veleními obou armád. Nedosáhlo se tím sice optimálního způsobu ke sladění společného vojenského úsilí, ale v každém případě byl účinnější než ve stejné době realizovaná koordinace mezi francouzskými a britskými vojsky na západní frontě. Francouzský vrchní velitel generál Joffre zde musel vyvíjet značné úsilí k tomu, aby sedm divizí britského expedičního sboru zasáhlo ke společnému prospěchu za nepříjemně se vyvíjející situace na bojišti koncem srpna a začátkem září 1914. Britský velitel maršál John French se i v tomto kritickém období nemohl dlouho odhodlat k tomu, aby negoval obdrženou vládní směrnicí, ukládající mu naprostou operační samostatnost. Naproti tomu důkazem účinnější srbsko-černohorské součinnosti je na příklad i zdařilý společný úder ve směru na Sarajevo v polovině září 1914.

Srbský nástupní plán z roku 1914, koordinovaný ve značné míře s černohorskými vojenskými možnostmi, odpovídal ve svém pojetí tomu, aby i tyto dva malé státy mohly v daných podmínkách čelit úderu početnějšího a všestranně materiálně vybavenějšího nepřitele. I přes své některé nedostatky měl však četné prvky moderní vojenské strategie, kde se promítala nutná počáteční defenziva s přechodem do aktivní činnosti při vhodné k tomu situaci. Přitom všem však byla důležitou skutečností, když v osobě vojvody Putnika mělo Srbsko mimořádně zdatného velitele operačního i strategického stupně, schopného úspěšně řešit nejen krizové momenty na bojišti, ale i způsobit v druhé polovině roku 1914 dvě drtivé porážky rakousko-uherským vojskům v situacích, které již tehdy mohly snadno vyústit v úplnou pohromu Srbska a Černé Hory.